

ΝΕΑ ΠΟΡΕΙΑ

Σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος

Σημειώσεις τῆς σύνταξης

Μάρτιος 1955 - Μάρτιος 2004

Γιῶργος Βέης

Ἄλληγορία τοῦ Δεκέμβρη, Ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς (ποιήματα)

Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Σχέσεις λογοτεχνικῆς καὶ πραγματικῆς πόλης: Τὸ παράδειγμα τοῦ δομημένου χώρου τῆς Θεσσαλονίκης (μελέτη)

Κάρολος Στεφάνου

Γράμμα πρὸς νεαρὸ ποιητῆ, Κραιπάλη, Συνωμοσίες, Ἄναμονή, Ἔστι δε καὶ ἄλλα πολλά, Συνομιλίες μὲ τὸν Ρίλκε, Ὁ μενεξές τῆς Ἄνοιξης, Ἡ παιδικὴ χωρίστρα, Ἡ κοιμισμένη πολιτεία (ποιήματα)

Ἄννα Ζέγκερς

Οἱ καλαμιές (μεταφρ. Φοῖβος Πιομπίνος)

Ἄννη Κουτροκόη

Τ' ὄνομά σου τότε θὰ πῶ, Τὸ θῆραμα τῆς ἡδονῆς, Τὸ σῶμα μου, Ἄπορία (ποιήματα)

Φούλα Λαμπελὲ

Ἡ νύχτα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ (διήγημα)

Μαρία Ἀθανασοπούλου

Τοπικισμοῦ ἐπίσκεψις: Ἐπανάκαμψη τῆς ἠθογραφίας στὴν ἀστικὴ πεζογραφία τοῦ '30 (μελέτη)

Κωνσταντῖνος Ἰωαννίδης

Κριὸς τῆς Κυριακῆς καὶ τῆς Πρωταπριλιάς, Συνολικὴ ἀβεβαιότης, Ἀποκάλυψη, Στὴν ἔπαλξη τῆς ἀγρύπνιας (ποιήματα)

Ἔρνστ Χέμινγκουαίη

Οἱ φονιάδες (μεταφρ. Ν. Κ.)

Κλεονίκη Βασιλειάδου

Ἡ ἰταλικὴ ἐπιρροή στὶς κρητικὲς κωμωδίες (ἄρθρο)

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ Μ.Γ. Μερσκιλῆς ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

BIBLIOKRISISES

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΜΑΡΤΙΟΣ 2004

587-589/245

ΣΧΕΣΕΙΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΗΣ.
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΔΟΜΗΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Κάθε πόλη μοιάζει με ένα παλίμψηστο κείμενο. Οι συγγραφείς της, οι οποίοι θεωρούνται από τους πλέον οξυδερκείς κατοίκους της, παρατηρούν τις αλλαγές των χώρων που ζουν στην πορεία του χρόνου και τις καταγράφουν με εντυπωσιακό τρόπο στα κείμενά τους.¹ Τα πεζογραφήματα αυτά μας παρέχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουμε με πολύ διαφορετικό και συχνά λεπτομερειακό τρόπο τις φυσικές και κοινωνικές πλευρές ενός αστικού συγκροτήματος.² Είναι βέβαια προφανές ότι οι πολλοί σύνδεσμοι ανάμεσα στην πραγματική και τη λογοτεχνική πόλη είναι έμμεσοι και σύνθετοι και δεν πρόκειται για απλές αναφορές από τη μια στην άλλη. Πόλη και λογοτεχνικό κείμενο δημιουργούν μια πρωτότυπη και μοναδική σχέση, με την οποία ασχολήθηκε ιδιαίτερα η κριτική των τελευταίων χρόνων.³

Η δόμηση της πόλης συνιστά την επιθυμία του ανθρώπου να οριοθετήσει το χώρο της μόνιμης εγκατάστασής του. Η προσπάθειά του όμως αυτή να χαρτογραφήσει τον αστικό χώρο με επιγραφές δρόμων και πινακίδες καθίσταται τελικά αντιφατική, καθώς οδηγεί σε σταματάτητες δαιδαλώδεις περιπλανήσεις και παράγει αναπόφευκτα μια δραστηριότητα με ποικίλες σημασιοδοτήσεις. Ο Barthes επιμένει ότι το νόημα στα διαφοροποιημένα και ακαθόριστα αυτά αστικά ορόσημα δίνεται από τους ίδιους τους κατοίκους των αστικών περιοχών.⁴ Η αντίληψη των πεζογράφων / κατοίκων έχει επη-

1. Σχετικά με την αξία των παρατηρήσεων των συγγραφέων για την πόλη τους βλ. και Jamie S. Scott and Paul Simpson-Housley, "Eden, Babylon, New Jerusalem. A taxonomy for writing the city", *Writing the city*, Routledge, London 1994, σ. 331.

2. Για την "ανάγνωση" μιας πόλης μέσα από τα κείμενα που έχουν γραφτεί γι' αυτήν βλ. και Hana Wirth-Nesher, *City Codes. Reading the Modern Urban Novel*, Cambridge University Press, 1996, σ. 3.

3. Σημαντικές εργασίες που διαπραγματεύονται το θέμα της πόλης έχουν γραφτεί τα τελευταία χρόνια: Raymond Williams, *The Country and the City*, 1973, Burton Pike, *The Image of the City in Modern Literature*, 1981, William Sharpe, *Unreal Cities*, 1990, Hana Wirth-Nesher, *City Codes*, 1996, Richard Lehan, *The City in Literature*, 1998, Λίζυ Τσιρμιώκου, *Λογοτεχνία της πόλης*, 1988.

4. Roland Barthes, "Semiology and the Urban", *The City and the Sign: An introduction to Urban Semiotics*, trans. Karin Boklund-Lagopoulou, M. Gottdiener and Alexandros Ph. Lagopoulos, Columbia University Press, New York 1986, σ. 86-99.

ρεαστεί από τη λογοτεχνική παρουσίαση των αστικών χώρων σε προηγούμενους συγγραφείς. Το δημιούργημα της ατομικής πόλης στα κείμενά τους προκύπτει μέσα από τη συγκέντρωση και την επεξεργασία διαφορετικών προσωπικών αναμνήσεων, οι οποίες συγχροτούν τελικά τη συλλογική μνήμη. Ο χώρος δεν αντιμετωπίζεται μόνο από την υλική του πλευρά, αλλά θεωρείται ως ένας νοηματικός χώρος και ως τέτοιος μια σημαίνουσα ολότητα και ένα επικοινωνιακό φαινόμενο.⁵ Ο υλικός κόσμος της πόλης δε διαχωρίζεται από τον ψυχολογικό κόσμο των προσώπων / ηρώων, τα οποία ενώ προσδιορίζονται σε μεγάλο βαθμό από το αστικό περιβάλλον, ταυτόχρονα το ερμηνεύουν.

Στην ανάδειξη των σχέσεων ανάμεσα στην πραγματική και την κειμενική πόλη αντιπροσωπευτικό είναι το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης, γιατί συνδυάζει πολλά από τα παγκόσμια χαρακτηριστικά μιας μεγαλούπολης του εικοστού αιώνα, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί μια μόνιμη πηγή λογοτεχνικής έμπνευσης για τους πεζογράφους της. Η ιστορική παρουσία της Θεσσαλονίκης είναι αδιάλειπτη και σημαντική. Για περισσότερο από 23 αιώνες έχει μόνιμη αστική λειτουργία και μάλιστα είναι η δεύτερη σε σπουδαιότητα πόλη της διοικητικής επικράτειας στην οποία εντάσσεται κάθε φορά.⁶ Στο πρώτο μισό του προηγούμενου αιώνα υπήρξε ένα κοσμοπολίτικο και πολυπολιτισμικό μητροπολιτικό κέντρο με αξιόλογες νεοτερριστικές τάσεις στην κοινωνική της πραγματικότητα. Επιλέξαμε τέσσερις συνομηλικούς συγγραφείς: Αλαβέρας, Βασιλικός, Ιωάννου, Μπακόλας, στα περισσότερα έργα των οποίων:

1. Η Θεσσαλονίκη επανέρχεται ή κυριαρχεί ως θέμα. Τα πεζογραφήματα καλύπτουν μία χρονική περίοδο που αγγίζει τα 50 χρόνια, από το τέλος του εμφυλίου ως τις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα, ενώ η πόλη αποτυπώνεται σε αυτά σε

5. Για την έννοια του νοηματικού χώρου βλ. και Αλέξανδρος - Φαίδωνας Λαγόπουλος, "Υποκειμενική ιστορική γεωγραφία και σημειωτική: η περίπτωση της Κωνσταντινούπολης", *Ιστορική Γεωγραφία Δρόμοι και Κόμβοι της Βαλκανικής Από την Αρχαιότητα στην Ενιαία Ευρώπη*, Διεθνές Συνέδριο Ιστορικής Γεωγραφίας, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 23-32.

6. Βλ. Ι. Κ. Χασιώτης, "Η Πρώτη μετά την Πρώτη: αναζητώντας διαχρονικά χαρακτηριστικά και τομές στην ιστορία της Θεσσαλονίκης", *Τοις αγαθοις βασιλείουσα, Θεσσαλονίκη, Ιστορία και πολιτισμός, Παρατηρητής*, 1997, σ. 12-13.

διάφορες εποχές από τη βυζαντινή περίοδο ως τη μεταπολίτευση, με έμφαση στα χρόνια της γερμανικής Κατοχής. Πολλές φορές μάλιστα δεν αποτελεί απλά το σκηνικό της δράσης, αλλά συνιστά οργανικό στοιχείο της πλοκής των συγκεκριμένων έργων.

2. Περιγράφονται με επάρκεια και λεπτομέρειες η ιστορία, η κοινωνική δομή, το φυσικό και δομημένο περιβάλλον της Θεσσαλονίκης, τα οποία τελικά συγκροτούν το μύθο της λογοτεχνικής πόλης.

Δύο είναι οι βασικοί άξονες των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στην πραγματική και τη λογοτεχνική πόλη και περνούν ως θέματα στα πεζογραφήματα που εξετάζουμε. Η αλλαγή του χώρου της Θεσσαλονίκης στη διάρκεια του προηγούμενου αιώνα, η οποία καταγράφεται στα κείμενα μέσα από την “πολυκατοικιοποίηση”⁷ και η προσπάθεια διατήρησης ή λογοτεχνικής ανασύνθεσης της. Η πολυκατοικία αποτέλεσε το νέο μοντέλο της συλλογικής κατοικίας και επικράτησε οριστικά από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, εξαφανίζοντας τις γραφικές γειτονιές. Όλοι οι συγγραφείς αντιδιαστέλλουν την παλιά γραφική γειτονιά, το τότε, με την απρόσωπη μεταπολεμική πολυκατοικία, το τώρα. Στις περιγραφές τους οι γειτονιές, γεμάτες από σπίτια με αυλές, κήπους, χρώματα και ευωδιές υπαγορεύουν μια άμεση και ειλικρινή ανθρώπινη επικοινωνία. Οι πολυκατοικίες αντίθετα, πανομοιότυπες και προχειροφτιαγμένες, μειώνουν τον προσωπικό χώρο, αυξάνουν τους θορύβους, χειροτερεύουν αισθητικά τη μορφή της πόλης και έχουν αρνητικές επιπτώσεις τόσο στη φυσική, όσο και στην ψυχική υγεία των κατοίκων της. Τις συγκεκριμένες αλλαγές επισημαίνουν ο καθένας

7. “Ως βασικό οργανωτικό στοιχείο του αστικού ιστού στο σχέδιο “Εμπράρ” για την αναμόρφωση της Θεσσαλονίκης καθιερώθηκε το γεωμετρικό οικοδομικό τετράγωνο. Η πολυκατοικία προκρίθηκε ως ο νέος τύπος συλλογικής κατοικίας με συνεχόμενες ενθαρρύνσεις για την καθ’ ύψος ανοικοδόμηση, ήδη από το 1924”.

Νίκος Καλογήρου, *Αρχιτεκτονική και πολεοδομία στην μεταπολεμική Θεσσαλονίκη*, ΚΙΘ, αρ.7, 1989, σ.56 και Αλέκα Καραδήμου - Γερολύμπου “Σύγχρονη Θεσσαλονίκη: Μια αρχιτεκτονική περιήγηση”, *Θέματα Χώρου και Τεχνών*, αρ. 23, 1992, σ. 20.

στις περιοχές της πόλης που έχει βιώσει τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια:⁸

1. Αλαβέρας - κέντρο [“Μια μέρα ακόμη”, “Παραισθήσεις” / *Το μισό του φεγγαριού* - “Άρτα Κορ”, “Αμιξία” / *Απ’ αφορμή* - “Εικόνα δεκακισχιλιοστή”, “Στο παραλληλόγραμμο”, “Γκλόρια Μπέλλι”, “Και μετά το παράθυρο” / *Ως κυλιόμενος τάπης*].
2. Ιωάννου - κέντρο [“Τσιρίδες” / *Η Σαρκοφάγος* - “Απογραφή ζημιών”, - “Στου Κεμάλ το σπίτι” / *Η μόνη κληρονομιά* - “Σιέιχ-Σου”, “Εις τόπον λεγόμενον Λιθόστρωτον”, “Για τις περιβόητες πολυκατοικίες” / *Το δικό μας αίμα*].
3. Βασιλικός - κέντρο / Πάνω Πόλη [*Θύματα ειρήνης* (20, 103, 250) - “Θεσσαλονίκη, I” (71), “Θεσσαλονίκη, III” (84-86) / *Εκτός των Τειχών* - “Φύλλο” (9-11, 20, 90, 92), “Αγγέλιασμα” (194) / *Τριλογία* - *Δεν μετανιώνω για τα δάκρυα που έχυσα για σένα* (83) - *Γλαύκος Θρασάκης* (368) - *Ο Ευρωπαίος και η ωραία του υπερπέραν* (145, 174-175)].
4. Μπακόλας - ανατολικές συνοικίες [*Η Μεγάλη Πλατεία* (204-205, 530-531, 553) - *Η Καταπάτηση* (67, 183-184)].⁹

Ο Ιωάννου και ο Βασιλικός με ορθολογιστικό τρόπο επισημαίνουν και τα θετικά στοιχεία που προσφέρει η λύση της πολυκατοικίας, δηλαδή τις πολύ καλές συνθήκες υγιεινής και διαβίωσης [“Ψηλά στο Εσκή Ντελίχ” / *Η μόνη κληρονομιά*, “Για τις περιβόητες πολυκατοικίες” / *Το δικό μας αίμα, Ο Ευρωπαίος και η ωραία του υπερπέραν* (145, 174-175)].

Η φιλοδοξία των συγγραφέων να ανασυνθέσουν λογοτεχνικά τη σπουδαία πόλη που επιθυμούν επιχειρείται μέσα από τη λεπτομερειακή περιγραφή, που συχνά μετεξελίσσεται σε αφήγηση, χαρα-

8. “Μέσα στις χιλιάδες κυψέλες του, ο χώρος κρατά συμπυκνωμένο χρόνο. Σ’ αυτό χρησιμεύει ο χώρος”.

Gaston Bachelard, *Η ποιητική του χώρου*, μτφρ. Ελένη Βέλτσου - Ιωάννα Δ. Χατζηνικολή, εκδ. Χατζηνικολή, 1982, σ. 35.

9. Για τη διευκόλυνση της αναζήτησης των συγκεκριμένων χωρίων παραθέτουμε τις σελίδες των μυθιστορημάτων και των μεγαλύτερων χειμένων.

κτηριστικών σημείων της, όπως οι βυζαντινές εκκλησίες, οι μεγάλες πλατείες, τα Κάστρα, ο Λευκός Πύργος, αλλά και οι συγκεκριμένες διαδρομές που ακολουθούν οι ήρωες και οι αφηγητές τους μέσα σ' αυτήν.

α. Οι πλατείες

Οι πλατείες, με τη θεατρικότητα την οποία εξασφαλίζουν, λειτουργούν στα έργα τους ως χώροι διαστρωμάτωσης της ιστορίας της πόλης, συγκεντρώνοντας τη συλλογική δράση και φιλοξενώντας την προσωπική ιστορία του κάθε δημιουργού. Μέσα από την πλατεία του Βαρδάρη και τις αναφορές στη θρυλική Χρυσή Πύλη που υπήρξε εκεί,¹⁰ ο Ιωάννου επιδιώκει να συσχετίσει τη σύγχρονη ζωή της πόλης με το ένδοξο βυζαντινό της παρελθόν, έτσι ώστε το σήμερα να αποκτήσει κάτι από τη λάμψη και το μεγαλείο του χθες. Ο συγγραφέας αποτυπώνει το χώρο σε διαφορετικές εποχές, Τουρκοκρατία, Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, Μεταξική δικτατορία, Κατοχή ["Η πλατεία του Αγίου Βαρδαρίου" / *Το δικό μας αίμα*].

Με σκηνικό δράσης την πλατεία Δικαστηρίων ο Αλαβέρας και ο Ιωάννου θα περιγράψουν συγκλονιστικά - ο χρόνος αντιστοιχεί στα παιδικά και εφηβικά χρόνια των πεζογράφων - στιγμές και εικόνες από τη γερμανική Κατοχή, τους εξευτελισμούς και τα βασανιστήρια των Εβραίων κατοίκων της Θεσσαλονίκης ["Με τον Φασόλα" / *Απ' αφορμή* - "Κατοχικό"¹¹ - "Γκλόρια Μπέλι" / *Ως κυλιόμενος τάπης* - "Στα καμένα", "Το κρεβάτι" / *Για ένα φιλότιμο* - "Τα ίχνη της πυρκαγιάς", "Παραπεταμένη απελευθέρωση", "Το ξεκλήρισμα των Εβραίων" / *Το δικό μας αίμα* - "Το λειρί του πετεινού", "Εν ταις ημέραις εκείναις" / *Η πρωτεύουσα των προσφύγων* - "Το ξεσκάτωμα", "Το τσόλι της πόρτας" / *Επιτάφιος Θρήνος*].

10. Η μνημειακή διαμόρφωση της δυτικής πύλης, της "Χρυσής Πύλης" (Porta Aurea), τοποθετείται ανάμεσα στο τέλος του πρώτου αιώνα π.Χ. και στο πρώτο μισό του επόμενου μ.Χ. πια αιώνα. Το 1874 καταδαφίστηκε και οι πέτρες της χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή της προκυμαίας του λιμανιού. Σήμερα σώζεται μονάχα ένας ενεπίγραφος γωνιόλιθος στο Βρετανικό Μουσείο. Βλ. Massimo Vitti, *Το πολεοδομικό σχέδιο της αρχαίας Θεσσαλονίκης και η εξέλιξή του*, Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ιστορίας - Αρχαιολογίας, ΑΠΘ, Ρώμη-Θεσσαλονίκη 1990, σ. 60 κ. ε. και Γ. Γούναρης, *Τα τείχη της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1982, ΙΜΧΑ.

11. Κείμενο που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *η λέξη*, τχ. 148, Νοέμβρης-Δεκέμβρης '98, σ. 694-695.

Η πλατεία Ελευθερίας αποτελεί το σκηνικό που θα στεγάσει τη λογοτεχνική αναπαράσταση των βασιανιστηρίων των Εβραίων της πόλης στην Κατοχή στα έργα του Αλαβέρα, του Ιωάννου και του Μπακόλα [*“Εικόνα Δεκακισχιλιοστή” / Ως κυλιόμενος τάπης - “Το ξεκλήρισμα των Εβραίων” / Το δικό μας αίμα - “Εν ταις ημέραις εκείναις” Η πρωτεύουσα των προσφύγων - Η Μεγάλη Πλατεία (87)*]. Στο κείμενο μάλιστα του Αλαβέρα συναντούμε αναφορές και στα σύγχρονα χρόνια της πλατείας.

β. Οι βυζαντινές εκκλησίες, τα κάστρα και ο Λευκός Πύργος

Για τον Ιωάννου η Θεσσαλονίκη είναι η πόλη που διασώζει το βυζαντινό πολιτισμό, σημαντικό κομμάτι του νεοελληνικού πολιτισμού, μέσα από την παρουσία των πολλών βυζαντινών της εκκλησιών. Στα κείμενά του τις περιγράφει εξωτερικά και εσωτερικά, συνταιριάζει στο χώρο προσωπικές μαρτυρίες από την περίοδο της Κατοχής και τα νεότερα χρόνια και δε διστάζει να υποδείξει λόγους και τρόπους διάσωσης των συγκεκριμένων μνημείων [*“Ο Μπάτης” / Για ένα φιλότιμο - “Παναγιά η Ρευματοκρατόρισα” / Η Σαρκοφάγος - “Απογραφή ζημιών”, “Η παρέλαση των προσφύγων” / Το δικό μας αίμα - “Η βυζαντινή Θεσσαλονίκη” / Εφήβων και μη - “Η πρωτεύουσα των προσφύγων”, “Θεσσαλονίκη - Αθήνα, Μια ερωτική σύγκριση”, “Κάτω απ’ τις πυκνές δεντροστοιχίες” / Η πρωτεύουσα των προσφύγων*].

Τα Κάστρα και ο Λευκός Πύργος, σύμβολα της λογοτεχνικής Θεσσαλονίκης, συμπυκνώνουν το ιστορικό παρελθόν της πόλης και χρησιμοποιούνται ως στοιχεία μυθοποίησής της. Δεν αποτελούν για τους συγγραφείς τουριστικά σημεία που εγγράφονται απλά στην “παγκόσμια τουριστική γλώσσα”.¹² Στις περιγραφές των κάστρων όλοι οι συγγραφείς τονίζουν το ιστορικό τους μεγαλείο, επιμένοντας περισσότερο στα χαρακτηριστικά της μεγαλοπρέπειας και της προστασίας, ενώ ο Λευκός Πύργος, διεθνές σύμβολο της Θεσ-

12. Για τα τυπικά παραδείγματα τουριστικών σημείων με μηδενικούς βαθμούς ως μνημεία βλ. και Roland Barthes, “The Eiffel Tower”, *The Eiffel Tower and Other Mythologies*, Hill and Wang, New York 1979, σ. 4.

σαλονίκη, αποτελεί στα κείμενα σημείο προσανατολισμού που πρέπει να φαίνεται. Ως προς τις διαπιστώσεις αυτές εξαιρείται ο Αλαβέρας, ο οποίος επιδεικνύει μια σαρκαστική και ειρωνική διάθεση απομυθοποίησης των συγκεκριμένων μνημείων¹³ [Λευκός Πύργος: “Ντολμαδάκια” / Γωνίες και όψεις - Οδοστρωτήρας - “Μισοφέγγαρο”, “Εικόνα δεκάχιλιοστή” / Ως κυλιόμενος τάπητας. Κάστρα: Οδοστρωτήρας, “Άρτα Κορ” / Απ’ αφορμή].

Στα έργα του Ιωάννου τα κάστρα αποπνέουν μια ζεστασιά και μια σιγουριά αντλημένη από τα βυζαντινά χρόνια, ενώ η εγκατάσταση στο χώρο του λαϊκού - προσφυγικού στοιχείου το οδηγεί σταδιακά στην ταξική του συνειδητοποίηση [Κάστρα: “Ομίχλη”, “Ψηλά στο Εσκή Ντελίκ” / Η μόνη κληρονομιά - “Με τα σημάδια της απάνω μου” / Το δικό μας αίμα - “Η πρωτεύουσα των προσφύγων” / Η πρωτεύουσα των προσφύγων.

Λευκός Πύργος: “Με τα σημάδια της απάνω μου” / Το δικό μας αίμα].

Για τον Μπακόλα τα Κάστρα αποτελούν μια λαϊκή - αγωνιστική γειτονιά. Η κλειστή, προσφυγική και εργατική κοινωνία τους ευνοεί την ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων μέσα από τον αναγκαστικό συγχρωτισμό των κατοίκων. Στη Μεγάλη Πλατεία μάλιστα ο χώρος σκιαγραφεί μια αστική επανάσταση με κοινωνικά αιτήματα [Κάστρα: Ο Κήπος των Πριγκίπων (21) - Εμβατήρια - Ύπνος θάνατος (11) - Η Μεγάλη Πλατεία (25-26, 31, 38-39, 106, 62, 63) — Η Καταπάτηση (99, 155) — Η ατέλειωτη γραφή του αίματος (116).

Λευκός Πύργος: Η Μεγάλη Πλατεία (23)].

Στα έργα του Βασιλικού τα Κάστρα είναι οι λαϊκές γειτονιές που σφύζουν από ζωή, ευτυχία και ξεγνοιασιά. Η γραφικότητα του χώρου συνθέτει ένα ειδυλλιακό σκηνικό [Κάστρα: Φύλλο (14, 16, 18, 29) - “Θεσσαλονίκη, ΙΙΙ” / Εκτός των τειχών.

Λευκός Πύργος: Θύματα ειρήνης (82) - “Θεσσαλονίκη, Ι” / Εκτός των τειχών - Δεν μετανιώνω για τα δάκρυα που έχυσα για σένα (114) - Η μνήμη επιστρέφει με λαστιχένια πέδιλα (179)].

13. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πάντως ότι και η διαδικασία της απομυθοποίησης συνιστά ένα άλλο είδος μυθοποίησης.

γ. Οι διαδρομές

Οι φανταστικές διαδρομές ηρώων και αφηγητών ανασυνθέτουν λογοτεχνικά τη Θεσσαλονίκη στα κείμενα των συγγραφέων.¹⁴ Τη μελέτη μας ενδιαφέρουν περισσότερο οι διαδρομές που περιγράφονται με σκοπό να αναδείξουν συγκεκριμένους χώρους της πόλης, χωρίς βέβαια να ξεχνούμε ότι πολλές από αυτές σχετίζονται άμεσα με τη μυθοπλασία του κάθε έργου και εξελίσσουν τη μυθιστορηματική του δράση.

Ο Ιωάννου μετουσιώνει σε γραφή την ενέργεια που παίρνει από τη μεγάλη του αγάπη, το περπάτημα στους δρόμους της πόλης. Αποτελεί έναν κινούμενο παρατηρητή της Θεσσαλονίκης, ένα γνήσιο flâneur.¹⁵ [“Τα στρείδια της πολιτείας” / Εφήβων και μη - “Ομίχλη” / Η μόνη κληρονομιά - “Μοτοσυκλέτας εγκώμιο” / Η Σαρκοφάγος “Θεσσαλονίκη - Αθήνα, Μια ερωτική σύγκριση” / Η πρωτεύουσα των προσφύγων - “Το τσόλι της πόρτας” / Επιτάφιος Θρήνος].

Άμεσα συνδεδεμένες με την πλοκή του των έργων είναι οι διαδρομές των ηρώων στα έργα του Μπακόλα (Μεγάλη Πλατεία (169, 300, 329, 339-341, 383, 386, 405-406, 422-428, 521, 530) - Καταπάτηση (55, 99, 104, 156-157, 223-224) - Η ατέλειωτη γραφή του αίματος (164, 170-171, 223-224, 275) - του Βασιλικού Ζ (210,434) - Φύλλο(16-18) και του Αλαβέρα (“Με τον Φασόλα” / Απ’ αφορμή - “Εικόνα δεκακισχιλιοστή” / Ως κυλιόμενος τάπητες).

Μέσα από την παρουσίαση του δομημένου περιβάλλοντος της Θεσσαλονίκης στα έργα που επιλέξαμε είναι ευδιάκριτα τα δύο πιο

14. Για την ανασύνθεση της πόλης μέσα από τα βήματα των κατοίκων της βλ. και Pierre Sansot, *Poétique de la ville*, Klincksieck, Paris 1984, σ.139-141.

15. Ένα μοναχικό άνθρωπο, δηλωμένο εραστή της μεγαλούπολης και πιο συγκεκριμένα του κέντρου της, που αγαπά την ερημιά του πλήθους και δεν αντέχει τη φυσιολατρία, που του αρέσει να παρατηρεί και να βλέπει γύρω του. Ο όρος σχολιάζεται και αναλύεται από τον Walter Benjamin στο έργο του Ch. Baudelaire. *Un poète lyrique à l'apologie du capitalisme*, Payot, Paris 1982 και ιδιαίτερα στο κεφάλαιο “Le Flâneur”, σ. 55-98. Ενδιαφέρουσα και παραπλήσια είναι η προσέγγιση του όρου και από τον Pierre Sansot, στο *Poétique de la ville*, Klincksieck, Paris 1984 και ειδικότερα στα κεφάλαια: “Περπατώντας μέσα στην πόλη” σ.138-145. “Νυχτερινή περιπλάνηση” σ.153-164, “Τι σημαίνει ν’ αγαπάς μια πόλη” σ. 239-250 και “Προς την ποιητική της πόλης” σ.385-409.

σημαντικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν το σύγχρονο αστικό μυθιστόρημα από τους προκατόχους του: η αλλαγή από την παραδοσιακή αντιπαράθεση υπαίθρου και πόλης σ' ένα αποκλειστικά αστικό περιβάλλον και η σύγκλιση δημόσιου και ιδιωτικού χώρου. Η Θεσσαλονίκη περιγράφεται και ξαναδιαβάζεται με διαφορετική οπτική από τον κάθε πεζογράφο, αναδεικνύεται όμως στα έργα όλων σε σημαντικό στοιχείο συγκρότησης του λογοτεχνικού τους σύμπαντος. Η αλληλεπίδραση της πραγματικής και της κειμενικής πόλης είναι πάρα πολύ έντονη. Τελικά ο αστικός χώρος γίνεται πιο ευανάγνωστος με τη μεσολάβηση των κειμένων. Τα Κάστρα, ο Λευκός Πύργος, οι πλατείες αποτελούν σημεία περιπλάνησης για τους κατοίκους-αναγνώστες που επιδιώκουν να απολαύσουν προσωπικά τα όσα διάβασαν γι' αυτά στα κείμενα του Ιωάννου, του Αλαβέρα, του Βασιλικού και του Μπακόλα. Κι ενώ η Θεσσαλονίκη στην αρχή έμοιαζε να υπηρετεί τη σκηνοθεσία των κειμένων για να τονιστούν τα συναισθήματα και οι σκέψεις των συγγραφέων, τελικά μυθοποιείται και αναδεικνύεται σε μόνιμη πρωταγωνίστριά τους.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Η. ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ